

Problem kring Spetsbergen

Ett nytt och stort säkerhetsproblem har seglat upp för Norge, anser redaktör Frank Bjerkholt, Svensk Tidskrifts norske medarbetare. Svalbard — eller Spetsbergen — är norskt område, på vilket Norge har medgivit Sovjetunionen vissa koncessioner. Nu gäller frågan kontinentalsockeln kring Svalbard, där ganska säkert olja finns och där man i varje fall skall leta efter olja, och hela Barents hav. Därvid kommer även sovjetiska militära intressen in. I Murmanskområdet finns numera världens kanske största militärkomplex, något som vi i Sverige sällan får höra talas om. I längden kommer Sovjetunionens intresse av att behärska hela det arktiska området att ta sig uttryck i direkta krav på att Norge måste konsultera Sovjetunionen beträffande aktiviteter på norskt område, skriver författaren.

Norges förhållande till Sovjet har kommit in i ett nytt och vanskligare läge i och med de stora problem, som är under utveckling i det arktiska området. Under statsminister Brattelis besök i mars i Moskva fick man den första känningen av den nya frågan. I oktober skall överläggningarna om delning av kontinentalsockeln i Barents hav börja på allvar, och det är klart och tydligt att detta problem blir vanskligt att lösa. Moskva har hitintills inte önskat förhandla konkret om delningen, antagligen därför att man först önskade klara av vissa principiella frågor. Hela det arktiska området har mer och mer blivit en rysk säkerhetszon på grund av utbyggnaden av den enorma marinstyrkan i Kolaområdet, som numera vuxit ut till världens största baskomplex. Fartvattnet mellan Svalbard och Norge har blivit en utfartsled för Sovjets flotta, som därför icke önskar någon omfattande aktivitet från väst i detta område.

Innan man delar kontinentalsockeln som en förutsättning för oljeletning, vill Sovjet försäkra sig om att Norge å sin sida håller alla västmakter utanför. Helst skulle Moskva vilja, att Norge och Sovjet gemensamt skulle utforska och utnyttja det arktiska området. Den norska ståndpunkten går ut på att hävda full suveränitet i sin del av området, men man är beredd att taga hänsyn till de sovjetiska stormaktsintressena t ex genom att inte ge västliga bolag koncessioner för oljeletning.

En idé om vilka problem man står inför fick man när frågan om en flygplats på Svalbard togs upp. Den norska rege-

ringen har under många år velat bygga en helårsflygplats på Svalbard (nu har man bara en landningsbana då marken är frusen) men Moskva har gjort invändningar under hänvisning till att flygplatsen skulle kunna användas av NATO, fastän Svalbard har förklarats som icke-militärt område. Efter lång tids förhandlingar med Sovjet blev parterna i våras eniga om att flygplatsen kunde byggas, men Norge gick med på att låta Aeroflot få stationera en personalstyrka på sex man på flygplatsen som också fick ha sin egen radiostation. Detta är egentligen oförenligt med norsk suveränitet på Svalbard, men den norska regeringen fann, att den måste ge denna koncession till ryssarna och åberopa därvid "praktiska hänsyn".

Litet historia

Det är huvudsakligen Norge och Sovjet, som driver någon verksamhet på Svalbard — kolbrytning och borrhning efter olja. Det finns ca 1 000 norrmän i staden Longyear och omkring 2 000 ryssar i Barentsburg. Också fransmän letar olja på Svalbard, och det amerikanska bolaget Caltex har betydande koncessioner på Spetsbergen, se "utmål".

Genom Parisavtalet om Svalbard 1920 tillerkändes Norge denna arkipelag som egendom, men de stater, som undertecknade avtalet, skulle ha rätt att fritt idka näringar på öarna. De områden, där andra makter redan hade etablerat verksamhet, tillerkändes dem som privat egendom men under norsk laglig överhöghet. För att sätta i gång någon som helst verksam-

het på Svalbard måste norsk koncession begäras. Sådan kan ges, när den som ansöker kan påvisa grund för att utnyttja ifrågakvarande område, t ex i form av förekomst av kol eller geologisk indikation på olja.

Sovjet, som senare anslöt sig till Parisavtalet, försökte 1944 hos den norska regeringen i London att utverka en revision av avtalet. Sovjet hade inte varit med om att utforma det, och området var mycket känsligt för Moskva. Det föreslogs att Norge och Sovjet gemensamt skulle administrera arkipelagen och bl a etablera gemensamma försvarsanläggningar. Björnön längre söderut var egentligen rysk och borde överlämnas till Sovjet, hette det.

Dåvarande utrikesminister Trygve Lie avvärjde förhandlingar om denna fråga med hänvisning till det pågående kriget, men 1947 tog Moskva upp saken igen. Då föreslog faktiskt den norska regeringen, att Svalbard skulle bli ett gemensamt sovjetisk-norskt område under Säkerhetsrådets kontroll. Detta blev en ganska pinsam sak för Norge, eftersom förslaget lades fram utan att de andra signatärmakterna var tillfrågade. Bl a reagerade USA omgående. Den norska regeringen insåg att den hade givit sig ut på farliga vägar och fick stort besvär med att dra tillbaka förslaget. Men Moskva har aldrig glömt att man i Oslo en gång i tiden accepterat tanken på ett gemensamt norsk-sovjetiskt ansvar för ishavsområdet, och det är detta förhållande som nu uppenbart läggs till grund i Moskva när man åter vill förhandla om delningen av Barents hav och

om den framtida verksamheten där uppe.

År 1947 insisterade inte Moskva på att pressa fram norsk-sovjetiska förhandlingar om Svalbard och Björnön. Då hade landet inte någon flotta och Centraleuropa ådrog sig Kremles fulla uppmärksamhet. I dag har tvärtom det arktiska området kommit att bli en central sovjetisk säkerhetspolitisk zon.

Dagens situation

Dagens sovjetiska utrikespolitik vad Europa beträffar är principiellt orienterad mot att uppnå medbestämmanderätt i frågor som rör de västeuropeiska länderna. Den europeiska säkerhetskonferensen har detta som mål, bl a åskådliggjort genom förslagen om ett alleuropeiskt sekretariat och ett alleuropeiskt säkerhetsråd, som bägge skall behandla frågor av gemensamt intresse. Detta skulle ge Moskva inflytande i västeuropeiska angelägenheter. Denna sovjetiska målsättning kommer ännu starkare fram på det arktiska området, som är speciellt viktigt för USSR. Avspänningen leder alltså inte till ökad säkerhet för Västeuropa. Tvärtom måste man i Norge vara på det klara med att denna avspänning medför nya säkerhetsproblem, och på det hela taget kan man göra gällande att medlemskapet i NATO är mera nödvändigt i dag än för 25 år sedan. För 25 år sedan var Sovjet en enväldigt styrd stat utan flotta, men i dag är Sovjet ett halvt envælde med en stor flotta. Detta gör det mera behagligt för den som är hänvisad till att bo i Sovjet, men för norrmännen har grannskapet till Sovjet blivit mera

problematiskt och farligt.

Det sovjetiska militära komplexet i Murmansk-området med nordflottan representerar en gigantisk styrka. Flottan består av 500 fartyg, även hjälpfartyg inräknade, med omkring 100 000 man. Den inkluderar 170 undervattensbåtar, varav ca 75 är atomdrivna. 35 av dessa är av Y-klass med 16 raketer av typen SS-N-6 med en räckvidd av 1 500 nautiska mil. En ny typ av D-klass är under utprovning. Var och en av dessa u-båtar kommer att få raketen SS-N-8 med en räckvidd av 4 000 nautiska mil (med andra ord tvärs över Atlanten). Här finns vidare 30 kryssare och jagare och 200 mindre fartyg. Av speciellt intresse för Norge är att flottan omfattar 25 landstigningsfartyg, som naturligtvis är avsedda att användas i den närmaste omgivningen.

På Kolahalvön finner vi 2 motoriserade divisioner, som är utbildade under amfibieövningar. Här finns också 2 raketbatterier för medeldistansraketer, 10 moderna flygplatser och över 20 mindre med tillsammans 300 flygplan och dessutom helikopteravdelningar.

Flottans övningsprogram har ökat starkt de senare åren. Den största manövern tills dato ägde rum 1970, den s k Okean-övningen med 80 fartyg. Det har också förekommit kombinerade övningar mellan Nordflottan och den baltiska flottan, så att det norska havet har varit fullständigt dominerat av den sovjetiska marinen. I övningarna har ingått amfibiemanövrer med landstigning mot försvarat område på Kola.

Övningsprogrammet visar, att Sovjet uppfattar såväl Barents hav som Norska havet som sitt operationsområde. Flottan skall hindra amerikanska och andra allierade styrkor, särskilt hangarfartyg, från att komma nära sovjetiskt område och från att använda norska havet till maritim stödjepunkt för operationer på kontinenten. Den maritima sovjetiska säkerhetslinjen har skjutits fram till en linje Grönland—Island—Skottland. Norge befinner sig med andra ord bakom den sovjetiska försvarslinjen.

Norska problem

Denna nya situation sätter ett frågetecken för den försvarspolitik, som Norge hittills följt. Den är baserad på möjligheten av snabb allierad hjälp vid en konflikt. Norge har avstått från främmande baser och från lagring av kärnvapen på norsk jord och har också av hänsyn till grannen underlåtit att arrangera allierade övningar närmare än 500 km från gränsen. Med den sovjetiska maritima dominansen i Norska havet kan man inte längre vara säker på snabb allierad hjälp, vilken skulle vara tvungen att forcera sovjetmarinens område. Därför uppstår nu frågan i Norge om en revision av baspolitiken, t ex i riktning att lagra tung allierad materiel i Norge.

Den sovjetiska militära dominansen i ishavsområdet kan bli ett obehagligt psykologiskt kort, när de två parterna skall

förhandla om gemensamma angelägenheter i denna region.

Själva frågan om delningen är tom problematisk, ty Sovjet accepterar inte utan vidare mittlinjebegreppet, som är den internationellt erkända och som användes t ex i Nordsjön. Sovjet har traditionellt använt sektorsprincipen (med linjer mot nordpolen) för att ange sina intressen i Arktis. Denna princip skulle ge Sovjet flera tusen kvadratkilometer mera sockel än den förra.

Teoretiskt kunde Sovjet också hävda, att Svalbard har sin egen kontinentalsockel, som skulle kunna innefattas av Parisavtalet. Det skulle då ge Sovjet tillgång till stora och viktiga områden på havet. Men också de andra signatärmakterna skulle då få tillgång till dessa, vilket just är vad Sovjet vill förhindra. Det är därför rimligt att anta att Moskva kommer att acceptera den norska synen att Svalbard inte har någon egen kontinentalsockel utan att det är fråga om en fortsättning på den norska fastlandssockeln. I stället kommer Sovjet att försöka lägga fram sina krav på att det har överordnade intressen i den arktiska regionen och att Norge måste konsultera Moskva i förväg för varje aktivitet på norskt område.

Norsk suveränitet och landets roll som partner i Atlantpakten har kommit i sökarljuset genom den nya utvecklingen i Arktis.